

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ДИРУН АНАТОЛІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 323.1 (478)

**ДИНАМІКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ РЕСПУБЛІКИ МОЛДОВА В
КОНТЕКСТІ ЕТНОПОЛІТИЧНОГО КОНФЛІКТУ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі соціальних теорій в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
ШЕЛЕСТ Дмитро Сергійович
Одеська національна юридична академія,
професор кафедри соціальних теорій

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
ЛУКАШЕВИЧ Микола Павлович
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України,
професор кафедри соціології і соціальної роботи

кандидат політичних наук, доцент
ЮРЧЕНКО Микола Миколайович
Одеський юридичний інститут Національного університету
внутрішніх справ України,
доцент кафедри державно-правових дисциплін

Провідна установа: Київський національний інститут будівництва та архітектури, кафедра політичних наук, Міністерство освіти і науки України, м.Київ

Захист відбудеться “ 14 ” травня 2005 року о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Одеській національній юридичній академії за адресою 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, ауд. 312.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий “ 13 ” квітня 2005 року

Вчений секретар спеціалізованого вченої ради

Єфтені Н.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження визначається тим, що в умовах демократизації суспільства різні групи, у тому числі етнічні, можуть безперешкодно конструюватися у вигляді суб'єктів політичної дії, висловлювати і відстоювати свої інтереси через партії, суспільні і національні рухи, що є легітимними компонентами політичної системи. Іншими словами, демократія санкціонує та стимулює політичну мобілізацію на ґрунті етнічної солідарності, що приводить у тому числі й до проявів насильства. Формування нових національно-державних спільнот на території колишнього СРСР відбувалося в контексті етнополітичних конфліктів, пов'язаних з високим ступенем соціокультурних розходжень між етнічними групами й окремими регіонами.

Таким чином, головною центротворюючою умовою для поступового, демократичного розвитку нових держав є проблема пошуку шляхів, розробки механізмів вирішення етнополітичних конфліктів.

Реалії суспільно-політичного життя в пострадянському просторі не могли не накласти серйозний відбиток на розвиток етнічної проблематики в політології. Фактично з'явилась тенденція до формування самостійного напрямку – політології етнополітичних конфліктів, – яка взяла на себе вирішення задач з прогнозування, відстеження, профілактики та моніторингу міжнаціональних протистоянь.

Для України політологія етнополітичних конфліктів набула актуальності в зв'язку з триваючим вже 14 років придністровським конфліктом, що є індикатором процесу переходу до побудови громадянського суспільства в сусідній Республіці Молдова.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в рамках комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальних теорій Одеської національної юридичної академії “Трансформація українського суспільства на шляху до паритетної демократії” (№ держреєстрації 0103V003289); робота входить у комплексну наукову тему ОНЮА “Проблеми становлення і розвитку сучасної української держави” (№ держреєстрації 01010001195).

Мета даного дисертаційного дослідження полягає у вивченні впливу суспільно-політичних рухів, політичних партій Молдови і Придністров'я на динаміку етнополітичного конфлікту.

Реалізація даної мети передбачає вирішення наступних дослідницьких **завдань**:

- проаналізувати результати вітчизняних і західних досліджень проблеми етнічності, етнополітичних конфліктів;
- провести аналіз становлення партійної системи Молдови й Придністров'я у період підготовки, розвитку та врегулювання етнополітичного конфлікту початку та середини 90-х років;
- з'ясувати взаємозв'язок інтенсивності етнополітичного конфлікту з електоральними циклами протиборчих суб'єктів у контексті врегулювання Придністровського конфлікту;

– визначити ступінь впливу посередницької діяльності України на врегулювання конфлікту в Придністров'ї.

Об'єктом дослідження є аналіз становлення і розвитку багатопартійної системи Республіки Молдова в контексті динаміки етнополітичного конфлікту.

Предметом дослідження є діяльність політичних партій Придністров'я у 1990 – 1995 рр., а також діяльність політичних партій Молдови у 1994 – 1998 рр.

Методи дослідження обумовлені потребами комплексного аналізу теми. Дисертація виконана в рамках компаративного аналізу. Порівняльний підхід дозволяє досліджувати електоральні цикли Молдови і Придністров'я у контексті етнополітичного конфлікту для вивчення механізму формування політичних партій і рухів конфліктуючих сторін: Молдови і Придністров'я.

У теоретико-методологічному плані використовуються методи системного і структурного аналізу для розкриття динаміки етнополітичного конфлікту. Історичний метод дослідження дав можливість вивчити основні етапи розвитку етнополітичних процесів між протиборчими сторонами. На основі принципу об'єктивності для виявлення взаємозв'язку між інтенсивністю етнополітичного конфлікту з електоральними циклами протиборчих суб'єктів у контексті врегулювання Придністровського конфлікту використовувалися статистичний і соціологічний методи дослідження.

У рамках здійсненого автором дослідження були отримані результати, які мають **наукову новизну**.

В дисертації розроблено методи вивчення формування політичних партій і суспільно-політичних рухів у контексті розвитку кожного етапу етнополітичного конфлікту.

Етнополітичний конфлікт у Молдові розглядається як динамічна змінна; доведено що його врегулювання залежить від конкретного історичного періоду і політичної ситуації в республіці.

У дисертації розроблена нова для етноконфліктології проблема двоїстої ролі політичних партій у поліетнічних державах. З одного боку, вони сприяють формуванню національної ідеології титульного етносу і консоліднують його представників навколо ідеї структурування етнократичної держави. З іншого боку – політичні партії здатні акумулювати інтереси представників некорінних національностей і підштовхнути останніх до акцій громадської непокори з перспективою їхнього переростання в могутні сепаратистські рухи.

На основі вивчення механізмів взаємовпливу створення партій з кожним етапом конфлікту запропонована аналітична модель напруженості міжнаціональних відносин, при якій новостворювані партії протиборчих сторін співвідносяться з конкретними фазами конфлікту.

Висунуто ідею про доцільність використання аналізу формування політичних інститутів як інструментарію моніторингу міжнаціональних протистоянь.

Уперше зроблено спробу аналізу місця й ролі посередницької діяльності України у врегулюванні Придністровського конфлікту з погляду забезпечення безпеки та стабільності в регіоні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати дисертації набули застосування у проектуванні компаративних досліджень суспільно-політичних рухів і партій Молдови та Придністров'я, проведених Центром аналітичних досліджень “Нове Століття”, а також у діяльності комісії із зовнішніх зв'язків і міжнародних відносин Верховної Ради ПМР.

Запропоновані автором методологічні підходи до вивчення динаміки етнополітичного конфлікту використовуються державними органами Придністров'я для розробки системи прогнозування і попередження міжнаціональних конфліктів.

Основні положення і висновки дослідження використані для розробки і викладання навчальних курсів з “Політології” та “Політичного маркетингу”, а також для удосконалення навчальних курсів з “Соціології конфлікту” та “Основ політичної влади в Придністров'ї”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, що містить отримані автором результати, які забезпечують вирішення важливої теоретико-прикладної проблеми в рамках здійснених нових розробок в області політичних наук. В дисертації не використовуються емпіричні дані соціологічних досліджень О. Бобкової, у співавторстві з якою було написано статтю „Політичні уподобання виборців як фактор розвитку багатопартійності в Придністров'ї”. В цій статті здобувач розглядає інституціональні передумови розвитку багатопартійності у Придністров'ї. У роботі також не використовувалися ідеї та розробки, що належать співавторам В. Лисенко, Е. Бобковій та А. Кривенко, разом з якими була написана монографія “Політичні партії, рухи та організації ПМР”. В першому розділі монографії “Політичні партії, рухи організації в політичній системі ПМР” автором були розглянуті проблеми становлення й розвитку суспільних об'єднань у Придністров'ї, а також проаналізовано динаміку розвитку багатопартійності в регіоні в контексті виборів у Верховну Раду Придністров'я у 2000 році.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювалися на міжнародних, всеукраїнських науково – практичних конференціях: “Соціальна політика і механізми інтеграції українського суспільства” (м. Одеса, 2002 р.); “Стратегія стійкого розвитку: сучасний світ – Придністров'я” під егідою РАПН і Придністровського держуніверситету (м. Тирасполь, 2002 р.); “Європейський Союз як співтовариство норм і цінностей versus перехідні держави” під егідою Фонду Фрідріха Еберта (ФРН) (м. Кишинів, 2003 р.); “Стратегічний аналіз конфліктів” під егідою DFID (Великобританія) (м. Кишинів, 2004 р.); “Відновлення стабільності держави – загальна справа всіх жителів Республіки Молдова” під егідою JCDC (Великобританія) (м. Бельці, 2004 р.). Основні положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях

кафедри соціальних теорій Одеської національної юридичної академії, а також на науково-теоретичних колоквіумах кафедри соціології і політології Придністровського держуніверситету.

Публікації. Основні результати дослідження викладені у восьми наукових публікаціях, три з яких – у фахових виданнях, визначених ВАК України.

Структура дисертації включає вступ, три розділи, вісім підрозділів, висновки та список використаної літератури. Загальний обсяг дисертації містить 175 сторінок. Список використаних джерел включає 156 найменувань (12 сторінок).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Перший розділ “Науково-теоретична розробка проблем етнополітичного конфлікту” аналізуються погляди представників сучасної західної політології, українських вчених на проблематику націоналізму і конфліктів які виникають на його основі.

У першому підрозділі *“Альтернативні підходи зарубіжних вчених до питань етноконфліктології”* велику увагу приділено роботам зарубіжних політологів до питання класифікації типів європейського націоналізму. Так, П. Шугар розділяє націоналізм на західноєвропейський, німецький та східноєвропейський. У свою чергу, Е. Сміт виділяє етнічний і територіальний націоналізм. Е. Геллнер підрозділяє націоналізм на “уніфікаторський”, що генерується в ім’я високої культури і класичний “габсбурзький”, орієнтований на традиційні національні цінності. Дж. Пламенатц також виділяє два типи націоналізму: “західний” і “східний”, диференціюючи їх за принципом відношення до “високої культури”.

Відзначається, що в західній політології утвердилася думка про існування різнополярних типів націоналізму, диференціація яких пов’язана з рівнем розвитку культур, традицій, політичних систем і виробничих відносин тих або інших суспільств. Виникає поширення теоретичних конструкцій, у рамках яких існують дефініції “гарного” “ліберального або уніфікаторського” націоналізму і “шкідливого” “етнічного”. На думку автора, дана градація є штучною й ускладнює вивчення і аналіз природи етнополітичних конфліктів у цілому.

Відзначаються наявні в західній політології тенденції в підходах до інтерпретації поняття етнічності. Так, М. Йінгерном пропонується тричленна схема етнічної групи, у якій сама група декларує власну диференціацію від інших етнічних співтовариств. Е. Сміт, Е. Геллнер і Дж. Брейлі розглядають націоналізм як особливу форму політики, яка спрямована на структурування власної високої культури і використовується для боротьби за владу. На думку автора, запропоновані цими теоретиками конструкції здатні пояснити причини та характер пострадянських етнополітичних конфліктів.

У контексті розкриття соціально-психологічних джерел етнополітичних конфліктів розглядається проблематика колективного несвідомого і конфліктних міфів. Спираючись на теоретичні конструкти К.-Г. Юнга, дисертант виводить глибинні джерела етнічності з історичної пам'яті націй і ще більш архаїчного поняття “колективного несвідомого”. Проведений аналіз показав, що національні міфологеми здатні породжувати архетипічні символи, які за певних обставин набувають характерну політичних гасел, що мобілізують маси на організовані дії.

В другому підрозділі *“Наукове висвітлення ролі націоналізму та ідеології в розвитку конфлікту”* в методології аналізу етнополітичного протистояння виділяються наступні складові: аналіз етнічних параметрів основних соціальних угруповань, вивчення ролі еліт та можливого накладення соціальної стратифікації на етнічну структуру суспільства, розгляд колективної поведінки та націоналістичного психозу.

На основі аналізу розвитку вітчизняної етнополітології виділяються економічні, політичні, психологічні та соціокультурні складові етнічності, які визначають узагальнений портрет нації. Пропонується застосовувати комплексну методику дослідження етнічності з урахуванням характеристик усіх наявних елементів, що дозволить створити повне уявлення з даної проблеми.

У 90-х роках проявилася тенденція до виділення теоретичних пояснювальних підходів до проблематики етнополітичних конфліктів. Зокрема, в роботах В.А. Тишкова, М. Корж, Ю.І. Римаренко сформувався політологічний підхід.

Простежується відхід від марксистського визначення природи міжнаціональних протистоянь. На зміну економічним парадигмам прийшли соціокультурні, що розглядають націоналізм у контексті культурних, релігійних, політичних, статусно-рольових і рольових факторів.

Увагу вчених привертала теоретичні й прикладні аспекти зародження, протікання і розвитку конфліктів (І. Іванченко, О.В. Картунов, В. Ігнатов тощо).

В працях Ю.І. Римаренко, А. В.Пономарьова, В.Ф. Панібудьласка, І.А. Кресиної структурована схема зародження та розвитку етнополітичного протистояння у вигляді ланцюга послідовно актуалізованих питань: лінгвістичного, статусно-рольового, територіального. Роботи М.Н. Губогло, А.Г. Вишневського, Б.А. Камкія, К.П. Плешакова, А.А. Прусаускаса, акцентують увагу на проблемі несумісних ідентифікацій націй у поліетнічних регіонах, що може бути основою для складних для вирішення міжнаціональних протистоянь. Важливою складовою етнополітичних досліджень стало вивчення конфліктогенної ролі партій і національних еліт у роботах Л.І. Кормич, І.А. Кресиної, Д.С. Шелеста.

Суспільно-політична ситуація на пострадянському просторі додавала етноконфліктологічним дослідженням серйозного прикладного забарвлення. У 90-х роках йшло відпрацювання найбільш оптимального варіанту структурування та функціонування конфліктологічних служб (Ю.І. Римаренко, О. Маруховська, О. Картунов). Одночасно розроблялась система моніторингу

міжнаціональних протистоянь. При цьому зусилля спрямовувалися на те, щоб усвідомити природу й сутність етнополітичних конфліктів, зафіксувати механізми їхнього виникнення, розвитку та способи профілактики. Відпрацьовувалися “соціальні технології” вирішення міжнаціональних протиріч, адекватні їхній внутрішній природі, особливостям розвитку й протікання (Д.С. Шелест, М.М. Юрченко).

Віддаючи, у цілому, пріоритет соціокультурним, етнопсихологічним та політичним факторам, підкреслена значимість економічних стимуляторів. У даному випадку економічні зрушення можуть відігравати роль каталізаторів більш глибоких та багатфакторних протиріч.

В другому розділі “Виникнення та розвиток етнополітичного конфлікту в Республіці Молдова” проаналізовано становлення й особливості розвитку багатопартійних систем у конфліктуючих суб’єктах на різних етапах етнополітичного протистояння.

У першому підрозділі *“Зміна етнополітичної ситуації в Республіці Молдова наприкінці 80-х початку 90-х років”* аналізується стан етнополітичної ситуації в Республіці Молдова через призму дослідження проблеми легітимності влади в поліетнонаціональному середовищі, тому що легітимний ресурс влади, заснований на етнічній ідентифікації, породжує в політичній системі суперництво з пануючим суспільним порядком. У результаті чого відбувається “політизація етнічності” у боротьбі за владу.

Розкривається специфіка етнополітичної ситуації в республіці, яка виявлялася в наявності двох протилежних суспільно-політичних тенденцій всередині “домінуючого” молдавського етносу: “молдавеністи”, які виступають за відродження національної культури й традицій, та “румуністи”, які ратують за приєднання Молдови до Румунії. З’ясовано хронологію включення, насамперед, “румуністів” у процес радикалізації міжнаціональних відносин, головна роль в якому приділялася “лінгвістичному фактору”, а саме обґрунтуванню ідеї надання державного статусу тільки молдавській мові та перекладі її на латинську графіку.

Розгляд суспільно-політичної ситуації в Придністров’ї дозволив структуруватися організованому сепаратистському рухові. Відзначається, що такі фактори, як могутній промисловий комплекс, рівнозначне представництво росіян, українців, молдован із загальною геополітичною орієнтацією на “Схід” заклали основу для розвитку придністровської державності.

Відзначається, що з визначенням основних конфліктологічних каталізаторів і, насамперед, лінгвістичного питання, визначенням позицій сторін – Молдови та Придністров’я – щодо його вирішення, відбувається структурування конфліктуючих суб’єктів шляхом організації суспільно-політичних рухів і партій, що представляють діаметрально протилежні інтереси: “Народний Фронт Молдови” та “Об’єднана Рада Трудових Колективів”.

Далі розкривається хронологія розвитку подій з 1989 по 1992 роки включно. При цьому констатується, що суспільно-політичні рухи і партії сторін були не просто статистами подій, вони

задавали їм відповідну динаміку і гостроту. У цьому зв'язку для підтвердження гіпотези про взаємозв'язок врегулювання (стадій і гостроти) етнополітичного конфлікту з електоральними циклами в протиборчих суб'єктах пропонується провести аналіз розвитку партійних систем у Молдові та Придністров'ї.

В другому підрозділі “*Структура, складові та механізми функціонування партій у Республіці Молдова*” визначаються два головних фактори, які впливають на створення нового “формату партійної системи” у Республіці Молдова: 1) протистояння між партіями і суспільно-політичними рухами республіки за володіння політичними ресурсами в державі та їх використання у своїх цілях; 2) вплив виборчої системи на інтенсивність змагальних і кооперативних відносин між партіями на електоральному і парламентському рівнях.

На основі робіт Ч. Кінга, В. Мошняги та Г. Руснака відзначається, що аналіз першої змінної, а саме дослідження рівня розвитку партій і суспільно-політичних організацій на початку 90-х рр. у Молдові, робить проблематичною можливість чіткої класифікації і диференціації останніх. Основною перешкодою в цьому є та обставина, що на початку 90-х рр. у Молдові великою мірою виражений не стільки соціально-економічний, класовий, скільки етнонаціональний, національно-державний аспект вибору шляху суспільного розвитку країни. Подібно іншим республікам колишнього Союзу в Молдові основою структурування інтересів стала проблема: чи бути незалежною молдавській державності. Однак на відміну від інших республік, де вирішення цієї проблеми пов'язане з вибором між двома змінними: незалежна держава або “історична Росія” у різних варіантах, у Молдові вирішення цієї проблеми вимагає врахування ще однієї змінної – проблеми інтеграції з Румунією.

У зв'язку з цим дисертант кваліфікує учасників політичного процесу по трьох групах: 1) “уніоністи” – прихильники приєднання Республіки Молдова до Румунії; 2) “державники” – прихильники незалежної держави Республіка Молдова; 3) “інтернаціоналісти” – прихильники інтеграції з Російською Федерацією. Протиборство між цими трьома групами акторів розвивалося в інституціональному руслі, чому сприяв прийнятий Парламентом у лютому 1993 року закон про вибори у вищий законодавчий орган держави.

Аналізується електоральна формула, що діє в Молдові, яка являє собою облікову пропорційну систему по єдиному загальнонаціональному округу з 4% порогом для виборчих об'єднань і з 1% для незалежних кандидатів. Вибір пропорційної системи як інструменту добору політичних акторів у парламент, на думку автора, підтвердив один з “трьох соціологічних законів” М. Дюверже. За ним “пропорційна система виборів веде до партійної системи з численними партіями, які мають досить стійку внутрішню структуру та незалежні один від одного”. Прикладом цього є установчі вибори до парламенту у 1994 році, участь у них взяло 13 політичних партій, суспільно-політичних формувань та виборчих блоків.

Аналізуючи підсумки виборчої кампанії 1994 року, автор відзначає, що переконливу перемогу одержали політичні формування “державників” і “інтернаціоналістів”, відповідно в особі Аграрно-Демократичної партії Молдови і руху “Унітатя-Єдність”. У той же час проходження до законодавчого органу влади представників “уніоністів” продемонструвало збережені в молдавському суспільстві прагнення до об’єднання з Румунією.

У третьому підрозділі *“Особливості партійного будівництва в Придністров’ї”* відзначається, що формування багатопартійності в Придністров’ї відбувалося в контексті протистояння “центру”-Кишинєва і “периферії”-Тирасполя в рамках етнополітичного конфлікту.

Процес становлення політичних партій і суспільно-політичних рухів, характеризувався такими особливостями: 1) домінуюче місце серед політичних партій і суспільно-політичних рухів посіла “Об’єднана Рада Трудових Колективів” (ОРТК), яка акумулювала інтереси громадян Придністров’я у боротьбі з “центром” – Молдовою; 2) положення лідера було закріплено за ОРТК на інституціональному рівні в контексті виборів до місцевих органів влади Придністров’я; 3) у результаті воєнних дій між Тирасполем і Кишинєвом відбулося посилення значення громадських об’єднань “кольору хакі” – Чорноморське Козацьке Військо, Союз Захисників Придністров’я, Союз Ветеранів Афганістану, – як реальної сили, здатної відстояти у збройній боротьбі з “центром” молоду республіку. Це, у свою чергу, відсунуло на другий план процес інституалізації партій та істотно скорегувало весь хід партійного будівництва в Придністров’ї.

Відзначається специфіка передвиборної кампанії 1995 р., у якій ніхто з “акторів”, які брали участь у виборчому процесі, не намагався зайняти “правий” край “політичного поля”. Отже, дисертант класифікує учасників виборчої кампанії таким чином: 1) “ліві”, 2) “центр”, 3) “патріоти”.

Таким чином, дослідження структури партійного будівництва в контексті виборів у Верховну Раду дозволяє визначити ряд особливостей у її функціонуванні.

1. За можливостями та способами впливу на прийняття політичних рішень більшість партій, суспільно-політичних рухів ближче до “груп тиску”.

2. можна з упевненістю констатувати, що партійне будівництво в Придністров’ї піддається вирішальному впливові з боку інституту президентства.

3. домінування регіонального фактору, що включає в себе соціально-економічний компонент, та етнополітичної складової над партійною ідентифікацією є відмінною рисою, константою динаміки електорального процесу в Придністров’ї.

У третьому розділі **“Альтернативні моделі та способи вирішення придністровського конфлікту”** розглядається місце партій протиборчих суб’єктів у контексті врегулювання конфлікту на основі моделі “Загальної держави”, а також роль України у вирішенні конфлікту.

У першому підрозділі “Урахування співвідношення політичних сил у врегулюванні етнополітичного конфлікту” проаналізовано співвідношення політичних сил у врегулюванні етнополітичного конфлікту, що є необхідною умовою для припинення військово-силового або політичного протиборства сторін та зведення конфлікту до діалогових форм.

Аналізуючи запропоновані раніше схеми періодизації в розвитку Придністровського конфлікту, автор вважає, що хронологічний підхід занадто абстрактний для визначення фаз у динаміці конфлікту та позбавлений власне політологічної специфіки для визначення співвідношення політичних сил у врегулюванні етнополітичного конфлікту.

У цьому зв’язку розвиток етнополітичного конфлікту в Придністров’ї варто розглядати в контексті формування суб’єктів цього конфлікту, що у своєму розвитку проходять три стадії:

Перша – латентна стадія (1988 – серпень 1989 рр.) – характеризується початком появи почуття незадоволеності існуючим станом справ у суспільстві. Ця прихована, латентна стадія конфлікту містить у собі як окремі суспільні прошакри та групи, так і владні структури. Однак конфлікт ще не виявлений у рухах й політичних організаціях, тобто його суб’єкти ще не сформувалися.

Друга – стадія відкритих дій (1989 – 1992 рр.) – характеризується формуванням і усвідомленням хоча б одним із суб’єктів (ОРТК у Придністров’ї та Народний Фронт у Молдові) своїх інтересів.

Третя – стадія інституціоналізації конфлікту (з 1992 р. по сьогоднішній день) – являє собою процес формування в суспільстві стійкого комплексу формальних заходів і неформальних правил, принципів, які регулюють політичну сферу людської життєдіяльності та організують її в систему ролей і статусів, що утворюють політичну систему.

Якщо зводити інституціоналізацію тільки до її юридичного, правового аспекту, це означало б серйозно спростити зміст цього складного поняття. Стосовно етнополітичного конфлікту вона означає не просто наявність певних формальних правил і норм, але й містить у собі:

- визнання альтернативності політичних позицій;
- наявність або формування інститутів регулювання конфлікту;
- розробку правил, норм конфліктної поведінки, причому не тільки в угодах конфліктуючих сторін, але й у політико-правовій культурі суспільства.

Варіанти співвідношення сил у врегулюванні етнополітичних конфліктів досить різноманітні, але визначальними можна вважати дві моделі: домінування одного суб’єкту над іншим та рівновага сил, яка орієнтує конфліктуючі сторони на більш складні поведінкові стратегії.

Інституціоналізація Придністровського конфлікту характеризує собою “певне та рівноважне співвідношення сил”. Даний варіант, хоча й переводить питання в площину мирного врегулювання, створює ситуацію “ані війни, ані миру”. Рівновага сил, відома обом конфліктуючим

сторонам, на тлі різного розуміння майбутнього політичного устрою суспільства, може привести до нового витка протистояння.

В другому підрозділі *“Місце і роль Росії та України у врегулюванні Придністровського конфлікту”* розглядається роль України в контексті проблеми: *“чи здатна Україна виробити самостійну позицію в Придністровському конфлікті для реалізації своїх інтересів на південно-західному напрямку?”*.

Для відповіді на поставлене питання автор розглядає Придністровський конфлікт не просто як протистояння Кишинева з Тирасполем, вирішення якого лежить у площині врегулювання територіально-правового статусу останнього, а як проблему, яка стосується національних інтересів України у двох напрямках:

Перший – *“Румунський виклик”* – вплив Румунії на процес врегулювання придністровського конфлікту буде визначатися домінуванням двох тенденцій у її зовнішній політиці. Першою з них є тенденція на приєднання історичних земель, що фактично означає об'єднання з Республікою Молдова в одну державу. Однак сьогодні і, очевидно, в найближчі роки, Румунія буде дотримуватися курсу на європейську інтеграцію, кінцевою метою якого є вступ у ЄС і НАТО. Адаптація Румунії як члена цих співтовариств на найближчі десятиріччя зводить до мінімуму деструктивний вплив останньої на процес врегулювання Придністровського конфлікту.

Другий – *“Російський фактор”* – при плануванні своїх дій у врегулюванні Придністровського конфлікту, Україні доводиться враховувати *“Російський фактор”*, який набуває виняткового значення для прогнозування розвитку ситуації навколо вирішення придністровської проблеми. Це у свою чергу, зведе до мінімуму зусилля російської дипломатії на створення буфера між Румунією й Україною. І роль цього буфера приділяється усій Молдавії у цілому. Саме вона повинна стати межею між Євросоюзом та геополітичними намаганнями РФ, вона повинна відокремити зону інтересів Росії від зони інтересів НАТО.

У цьому зв'язку автор робить висновок, що без відновлення державної цілісності Молдови Росія не зможе використовувати весь потенціал росту проросійських настроїв на обох берегах Дністра, оскільки status quo у придністровській проблемі буде означати присутність елемента нестабільності в позиціях Москви в даному регіоні.

Така дослідницька установка дозволила виділити в посередницькій діяльності України наступні етапи її діяльності:

Перший, 1995 – 1997 рр. – початок посередницької діяльності України у врегулюванні Придністровського конфлікту, а також підписанням Києвом як посередника основного документу переговорного процесу між сторонами – *“Меморандуму про основи нормалізації відносин між Республікою Молдова і Придністров'ям”*.

Другий етап, 1998 – 2001 рр. – активізація української дипломатії у врегулюванні Придністровського конфлікту, яка характеризується ініціативами України в області практичної реалізації поняття Загальної держави. В основі українського плану врегулювання запропоновані принципи “поетапності” і “набутого статусу”, які означають, що статус Придністров’я буде визначатися послідовно, поетапно, з урахуванням як раніше досягнутих домовленостей, так і шляхом вироблення нових угод.

Третій етап, з 2002 р. по сьогоднішній день – діяльність української дипломатії у врегулюванні відносин між Кишиневом і Тирасполем на якісно новій основі, а саме розробка механізмів, основних принципів, гарантій життєдіяльності нової, федеративної держави Республіка Молдова.

У третьому підрозділі *“Концепція “Загальної держави” як моделі врегулювання Придністровського конфлікту”* відзначається, що досягнення позитивного результату у врегулюванні конфлікту між Кишиневом і Тирасполем прямо залежить від динаміки переговорного процесу.

Етапною межею у взаєминах між Тирасполем і Кишиневом стало підписання 8 травня 1997р. у Москві Меморандуму “Про основи нормалізації відносин між Республікою Молдова і Придністров’ям”.

Важливість та цінність цього документу полягає в тому, що вперше дві сторони, які беруть участь у переговорному процесі, заявили про свою готовність будувати та розвивати свої державно-правові відносини в рамках “Загальної держави”. Це було зафіксовано в п. №11 “Сторони будують свої відносини в рамках загальної держави в границях Молдавської РСР на січень 1990 р.”.

Аналізуючи позиції сторін зазначено, що складність у розробці та реалізації формули “Загальної держави” міститься в різному розумінні сторонами територіально-державного устрою республіки Молдова.

У розумінні Придністров’я “Загальна держава” може стати життєздатною, якщо вона формується на основі конфедеративних принципів взаємовідносин з Молдовою.

У свою чергу, Республіка Молдова трактує поняття “Загальної держави”, як держави з унітарним територіально-державним устроєм, в якому Придністров’я розглядається як складова частина єдиної держави.

Різне розуміння сторонами поняття “Загальної держави” та, як наслідок, підходів до вирішення придністровської проблеми, зажадало від країн-гарантів Росії, України і Місії ОБСЄ розробки нового концептуального підходу до врегулювання взаємин між Тирасполем і Кишиневом. Така ініціатива – створення федеративного територіального-державного устрою Республіки Молдова, одним із суб’єктів якої повинно стати Придністров’я, була запропонована

протиборчим сторонам на зустрічі в Києві 2 липня 2002 р. у вигляді проекту Угоди між Республікою Молдова і Придністров'ям.

У **висновках** опираючись на аналіз зарубіжної і вітчизняної етнополітології, необхідно зазначити наступне: 1) розробки проблем етнополітичних конфліктів ведуться в рамках соціокультурних парадигм, у центрі яких знаходяться питання мови, культури, традицій і міфу; 2) економічні і соціальні фактори розглядаються як каталізатори конфліктів.

Придністровський конфлікт визначається як складне явище, яке має власну політичну і соціально-психологічну динаміку. Головними конфліктогенними сферами, які впливають на формування політичних партій у процесі розвитку етнополітичного конфлікту є: 1. історична; 2. культурно-лінгвістична; 3. геополітична; 4. економічна; 5. політична. Визначено хронологію включення вищезазначених сфер у процес радикалізації міжнаціональних відносин.

Часовий відрізок аналізу формування акторів протиборчих суб'єктів має три рівнозначних періоди – період підготовки конфлікту (латентна стадія), стадія збройної боротьби (або відкритих дій) та стадія врегулювання конфлікту (інституціоналізації конфлікту), що, у свою чергу, відповідає двом електоральним циклам суб'єктів конфлікту. Це дозволило провести порівняльний аналіз розвитку багатопартійності відповідно до конкретних фаз конфлікту, так і в цілому по всьому досліджуваному часовому відрізку.

Аналіз діяльності політичних партій в умовах етнополітичного конфлікту продемонстрував їх двоїсту роль. З одного боку, вони сприяють формуванню національної ідеології титульного етносу і консолідують його представників навколо ідеї структурування етнократичної держави. З іншого боку – політичні партії здатні акумулювати інтереси представників некорінних національностей і підштовхнути останніх до акцій громадської непокори з перспективою їх переростання в могутні сепаратистські рухи.

Дослідження показало, що розвиток конфлікту на інституціональній стадії сприяє пошуку механізму врегулювання Придністровського конфлікту. В зв'язку з цим велику роль у вирішенні конфлікту між Молдовою і Придністров'ям відіграють країни-гаранти: Росія і Україна, вирішуючи при цьому і свої власні державні інтереси. Так, від успішного для Росії врегулювання конфлікту залежить статус російських військ на території Молдови, а також ступінь наближення Росії до балканської зони нестабільності та впливу на розвиток ситуації в цьому регіоні. В той же час “заморожений” стан вирішення самого конфлікту впливає на рівень стабільності всього південно-західного регіону (Чорноморського басейну), оскільки через Молдову проходять стратегічні транспортні і енергетичні комунікації, з ефективним функціонуванням яких пов'язана економічна безпека української держави.

Успішне вирішення конфлікту можливе тільки за дотримання суб'єктами конфлікту таких умов: взаємне з'ясування позицій сторін; виявлення зони та рівня конфронтаційних вимог;

виявлення умов компромісу; виявлення предмету взаємних поступок з метою ослаблення конфлікту або недопущення його зриву в деструктивну фазу; визначення заходів та форм гарантій досягнутих угод.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Дирун А. В. Факторы стабильности в контексте политического развития Приднестровской Молдавской Республики // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: Юридична література, 2001. – Вип. 10-11. – С.690-696.
2. Дирун А. В. Посередницька діяльність України в урегулюванні придністровського конфлікту // Людина і політика. – Київ: “Четверта хвиля”, 2004. – Вип. 4. – С. 51 – 55.
3. Дирун А. В. Учет соотношения социально-политических сил в урегулировании этнополитического конфликта (на примере Приднестровского региона) // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса: Юридична література, 2004. – Вип. 19. – С.343 – 349.
4. Дирун А.В. Становление и развитие молодежного движения в Приднестровье // Приднестровье в геополитической системе координат XXI века: Материалы международной научной конференции: 26 – 29 ноября 2001 года, г. Тирасполь / Ред. кол. С.И. Берил, И.Н. Галинский, И.М. Благодатских. – Тирасполь: ЦСПИ “Перспектива”, 2002. – С. 111-114.
5. Дирун А. В. Партийная система в Приднестровской Молдавской Республике: институциональные факторы развития // Науковий вісник – Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Гуманітарні науки: історія, соціологія, політологія, психологія, мистецтвознавство. Київ – Одеса, 2002. – № 2. – С. 26 – 34.
6. Дирун А. В. Молодежные организации и органы местного самоуправления: опыт сотрудничества в г. Тирасполе // Реформирование органов местной власти и местного самоуправления в ПМР: Материалы республиканской научно – практической конференции: 16 марта 2002 года, г. Тирасполь / Ред. кол. А.Г. Семенюк, Н.Н. Смоленский, Е.М. Бобкова, И.З. Басюл. – Тирасполь: Дело, 2002. – С. 79-82.
7. Дирун А.В. Бобкова Е.М. Политические предпочтения избирателей как фактор развития многопартийности в Приднестровье // Молодежь о социальной ответственности своего поколения. Сборник научных работ. – Тирасполь: Литера, 2002. – С. 4-10.
8. Дирун А.В. Лысенко В.В. Бобкова Е.М. Кривенко А.М. Политические партии, движения и организации Приднестровской Молдавской Республики. – Тирасполь: Литера, 2004. – 196 с.

АНОТАЦІЯ

Дирун А.В. Динаміка суспільно-політичного розвитку республіки Молдова в контексті етнополітичного конфлікту. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2005.

Показано, що інструментарієм вивчення динаміки суспільно-політичного розвитку Республіки Молдова в контексті етнополітичного конфлікту був аналіз місця і ролі політичних партій конфліктуючих сторін.

Доведено, що взаємовплив електоральних циклів у Молдові та Придністров'ї на ступінь інтенсивності етнополітичного конфлікту знайшов своє відображення в динаміці партійного будівництва та електорального успіху політичних сил, які виступають за різні варіанти і методи вирішення Придністровського конфлікту

Проаналізовано місце і роль України у вирішенні Придністровського конфлікту, вперше визначені етапи посередницької діяльності Києва.

Аргументовано, що динаміка розвитку Придністровського конфлікту свідчить про відмову від застосування насильства як методу вирішення конфлікту та висунуто сьогодні на передній план інституціональні позиції, які підтримуються кожним з політичних суб'єктів.

Ключові слова: етнополітичний конфлікт, легітимність, партійне будівництво, виборча система, електоральні цикли, переговорний процес, компроміс, „Загальна держава”, інституціоналізація конфлікту, держави-гаранти у врегулюванні конфлікту.

АННОТАЦИЯ

Дирун А.В. Динамика общественно – политического развития республики Молдова в контексте этнополитического конфликта. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2005.

Диссертация посвящена изучению влияния общественно-политических движений, политических партий Молдовы и Приднестровья на динамику этнополитического конфликта. Прикладная цель диссертации – сопоставление интенсивности трех стадий конфликта: латентная стадия, стадия вооруженной борьбы (или открытых действий) и стадии урегулирования конфликта (институализации конфликта), с одной стороны, с двумя электоральными циклами в Молдове (1994 и 1998 гг.) и Приднестровья (1990 и 1995 гг.), с другой.

Взаимовлияние электоральных циклов в Молдове и Приднестровье на степень интенсивности этнополитического конфликта, нашло свое отражение в динамике партийного строительства и электоральных успехах политических сил, выступающих за различные варианты решения Приднестровского конфликта.

В Приднестровье большинство партий, общественно–политических движений по возможностям и способам влияния на принятие политических решений ближе к “группам давления”. Вместе с этим многопартийность испытывает сильное влияние института президентства.

Выбор Молдовой в свою очередь пропорциональной избирательной системы в качестве механизма формирования парламента государства, способствовал появлению многочисленных партий, что было продемонстрировано на примере учредительных выборов в парламент в 1994г., участие, в которых приняло 13 политических партий, общественно-политических формирований и избирательных блоков.

Динамика развития Приднестровского конфликта свидетельствует об отказе от применения насилия как метода разрешения конфликта и выдвигает сегодня на передний план институциональные позиции, удерживаемые каждым из политических субъектов, их действительное влияние в обществе и находящиеся в их распоряжении средства принуждения.

Этапным рубежом во взаимоотношениях между Тирасполем и Кишиневом стало подписание 8 мая 1997г. в Москве Меморандума “Об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем”. Важность и ценность этого документа состоит в том, что впервые две стороны, участвующие в переговорном процессе, заявили о своей готовности строить и развивать свои государственно-правовые отношения в рамках “Общего государства”. Таким образом, определение и трактовка формулы построения “Общего государства” стало приоритетной задачей как для Тирасполя и Кишинева, так и для стран – гарантов РФ и Украины, а также ОБСЕ.

Приднестровье выступает за конфедеративный путь территориально – государственного устройства в построении Общего государства. В свою очередь, Республика Молдова трактует понятие “Общего государства”, как государства с унитарным территориально – государственным устройством, в котором Приднестровье рассматривается как составная часть единого государства.

Различное понимание сторонами понятия “Общего государства” и как следствие подходов к решению приднестровской проблемы, потребовало от стран-гарантов России, и Миссии ОБСЕ разработки нового концептуального подхода к урегулированию взаимоотношений между Тирасполем и Кишиневом.

В этой связи важным элементом в урегулировании приднестровского конфликта является место и роль Украины как страны гаранта между противоборствующими сторонами. Впервые определены этапы посреднической деятельности Киева.

Новая инициатива – создание федеративного территориального – государственного устройства Республики Молдова, одним из субъектов которого должно стать Приднестровье, была предложена противоборствующим сторонам на встрече в Киеве 2 июля 2002 г. в виде проекта Соглашения между Республикой Молдова и Приднестровьем.

Ключевые слова: этнополитический конфликт, легитимность, партийное строительство, избирательная система, электоральные циклы, переговорный процесс, компромисс, „Общее государство”, институализация конфликта, страны-гаранты в урегулировании конфликта.

SUMMARY

Anatoliy Dirun. The dynamics of Moldova social and political development within the ethnopolitical conflict. – Manuscript.

Dissertation for the competition of scientific candidate degree of political sciences on specialty 23.00.02. – political institutions and processes. Odessa National Law Academy, Odessa, 2005.

The analysis of opponent political parties place and role was used to study the dynamics of Moldova social and political development within the ethnopolitical conflict. It was found out that it is the electoral cycles in Moldova and Transnistria that influence the ethnopolitical conflict intensity between these opponent subjects.

It is proved that the above mentioned cycles and their mutual influence on the ethnopolitical conflict is reflected in the party formation dynamics and electoral success of the political forces that try to find various ways in Transnistrian conflict solution.

The author supposes that the first elections to the legislature of the opponent Moldova and Transnistria took place at different periods of conflict development in these countries.

Besides, Ukraine role and place in Transnistrian conflict settlement is also analyzed. It is the first time when the author determinates the stages of Kiev intermediary policy.

It is proved that the dynamics of Transnistrian conflict development illustrates the policy of non-violence as a method and stresses the institutional positions of each of the political subjects, their real influence in society and the means of compulsion they use.

Key words: ethnic and political conflict, legitimacy, party formation, electoral cycles, negotiations, compromise, “Common state”, conflict institutionalization, guarantors in the conflict settlement.